

Ohněm a kyjem

Další příklad násilných praktik starší doby bronzové

■ **Petra KADERKOVÁ**

Masarykova univerzita Brno

■ **Jiří KALA**

David PARMA

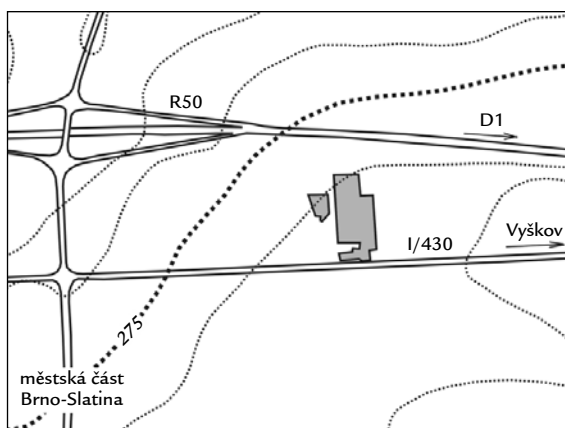
Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Při záchranném výzkumu na okraji Brna byly na sídlišti únětické kultury odkryty celkem čtyři situace s lidskými pozůstatky. Hrob 800 představuje klasický pohřeb v nepietní poloze z zásobní jámě, hrob 801 silně porušený dětský pohřeb. Pohřeb ženy H 802 byl uložen v zásobní jámě druhotně upravené do tvaru hrobu, a to i s osobním šperkem a milodary; na skeletu byl zjištěn doklad smrtelného zranění v podobě fraktury lebky. Hrob 803/804 představuje pohřeb ohořelého trupu staršího muže a dokonale spálených pozůstatků dospělé ženy v obryklé hrobové jámě bez milodárů, jejíž interpretace je problematická.

During the archaeological rescue research (cadastral territory Podolí, closer to Brno), four features of the Únětice culture containing the human remains were found. Grave 800 represented the common burial in non – ritual position in the reserve pit, grave 801 regular burial in the shallow grave pit. The grave H802 was secondarily dug out into another reserve pit. It contained the burial of the adult woman in the ritual position equipped with the jewell and vessels; the skull fracture without healing traces was detected. The grave 803/804 was represented by the unique situation, whose interpretation is problematic: well – cremated remains of the adult woman and semi – cremated remains of the older man were buried together in the regular burial pit.

Klíčová slova / keywords: Morava – starší doba bronzová – pohřeb – násilí / Moravia – Early Bronze age – burial – violence

Cílem příspěvku je prezentace čtyř situací s lidskými pozůstatky z polohy Podolí „Příčný“ (okr. Brno-venkov), datovaných do starší doby bronzové. Všechny byly zachyceny během záchranného výzkumu, realizovaného pracovníky Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i. pod vedením J. Kaly a D. Parmy. Zpracování materiálu z lokality provádí v rámci diplomové práce na FF MU Brno P. Kaderková, která je i autorkou kresebné dokumentace nálezů. Původní dokumentaci digitalizovala M. Holemá, celkový plán

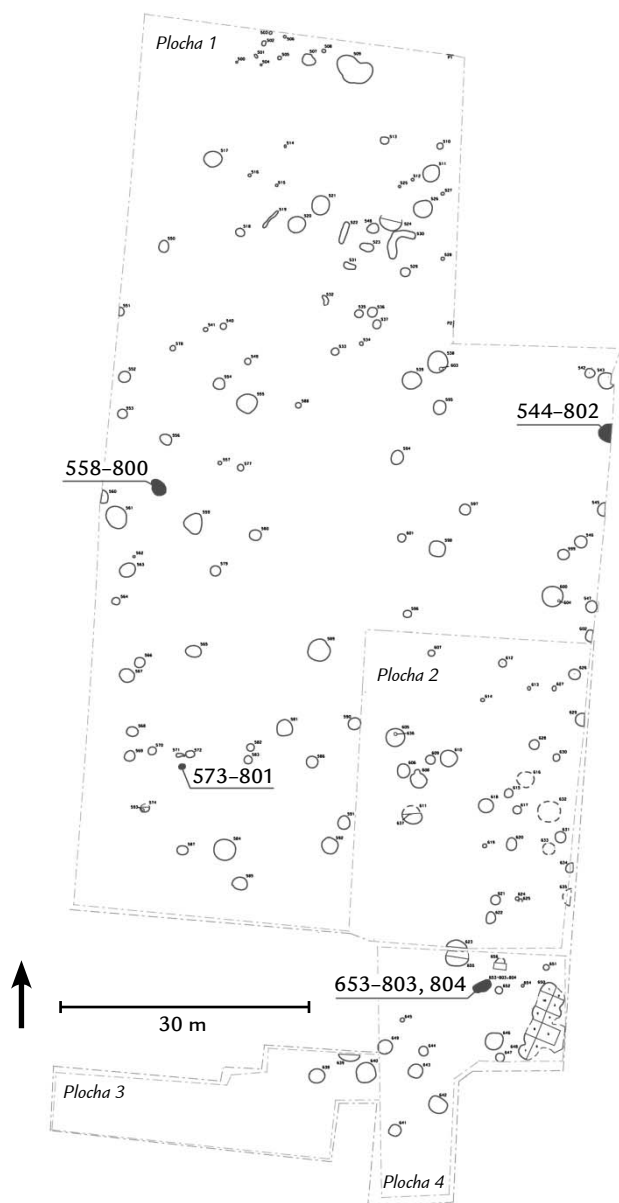
■ **OBR. 1** Poloha lokality, plochy s osídlením starší doby bronzové vyznačeny šedě.

vyhotovila na základě vlastního geodetického zaměření D. Vitulová. Poloha „Příčný“ bude v blízké budoucnosti narušena další výstavbou, proto je možné, že nálezů situací s antropologickým materiálem ještě přibude. Archeologický materiál je uložen v depozitáři Muzea ve Šlapanicích, antropologický v současné době na ÚAPP Brno, v.v.i., v budoucnu bude předán do depozitáře Moravského zemského muzea.

Charakteristika lokality

Zkoumaná lokalita se nachází v západním výběžku katastrálního území obce Podolí, v trati „Příčný“, přibližně 1,6 km vzdušnou čarou od vlastního intravilánu obce, ovšem polohou blíže k městské části Brno-Slatina (**obr. 1**). Je situována na velmi mírném jihovýchodním svahu v nadmořské výšce přibližně 270 m n. m., a to ve vzdálenosti asi 300 m západně od příležitostné bezejmenné vodoteče, pravého přítoku Říčky. Z geomorfologického hlediska jde o polohu v prostoru Šlapanické pahorkatiny, která je součástí severovýchodní části Pracké pahorkatiny, patřící k celku Dyjsko-svrateckého úvalu. Je charakterizována jako nížinná pahorkatina tvořená neogenními usazeninami, výstupy bněnského plutonu, kulmu a jury a říční terasou Svitavy (Demek a kol. 1987). Převládajícím pokryvem je spraš, čemuž odpovídá i zjištění na lokalitě – při jednotlivých odkryvech bylo opakovaně pod přibližně 0,6–1,0 m mocnou vrstvou tmavé ornice a kulturních vrstev zachyceno sprašové podloží. Jižním směrem mocnost tmavých souvrství překrývajících spraš prudce narůstala až do 2,4 m, jedná se patrně o následek plošné eroze a akumulace na mírném svahu.

V katastru obce Podolí se nachází celá řada archeologických lokalit včetně známého eponymního pohřebiště pozdní doby bronzové, o přímé prostorové souvislosti se sledovanou lokalitou lze uvažovat ve dvou případech. V roce 1963–1964 byly výkopem plynovodu zachyceny 4 kostrové hroby únětické kultury „jihojihozápadně od Kandie“ (Belcredi a kol. 1989, 104), později patrně znovu lokalizované při rekonstrukci téhož plynovodu severně od náspu stávajícího dálničního přívaděče v roce 1993; kromě nich byl při této akci dokumentován také jeden sídlištní objekt stejného stáří (označeno jako lokalita č. I; Čížmář – Geislerová – Unger eds. 2000, 202). V bezprostřední blízkosti byla pak v roce 2000 v liniovém výkopu zachycena blíže nedatovaná sídlištní jáma rámcově pravěkého stáří, asi 400 m východně od ní pak byla v téže rýze vedle dalších nedatovaných objektů dokumentována i jáma únětické kultury (Čížmář – Geislerová eds. 2006, 247). Je možné, že v těchto případech byl patrně porušován jediný rozsáhlý sídelní a pohřební areál, jeho prostorový vztah k areálu zkoumaném v posledních letech je ovšem nejasný.

■ **OBR. 2** Podolí „Příčný“. Celkový plán výzkumu z roku 2008, popisované situace vyznačeny černě.

Lokalita v trati „Příčný“ byla poprvé narušena v roce 2006 při výstavbě průmyslové haly, kdy bylo prozkoumáno a dokumentováno 5 sídlištních objektů, z nichž 3 bylo možné zařadit do rámce únětické kultury (Parma 2007). V roce 2008 pokračovalo zastavování prostoru stavbou firmy Omniplast, situované východně od plochy z roku 2006; zde již byly zjištěny sídlištní objekty starší doby bronzové po celé skryté ploše (**obr. 2**). V plošném odkryvu o celkové rozloze 0,65 ha bylo dokumentováno celkem 154 zahloubených objektů, přičemž zjištěnou lokalitu je možné považovat za monokulturní – pokud se podařilo z objektů získat datovatelné soubory nálezů, jednalo se bez výjimky o typické nálezy únětické kultury starší doby bronzové. Za charakteristický je možné považovat i bližší nálezový obraz – zcela převažují zahloubené objekty typu zásobní jámy s kruhovým půdorysem a vakovitým profilem. Výjimku tvoří pouze několik rozptýlených sloupových jam, které ovšem neumožňují žádné úvahy nad podobou nadzemní zástavby, a menší hliník obj. 650 na jihovýchodním okraji plochy (Parma 2009).

Celkem ve čtyřech případech byly identifikovány v jámách lidské pohřby, přičemž tyto situace se svou formální podobou výrazně odlišují. V případě hrobu 800 je o charakteristické deponování skeletu dítěte bez jakýchkoliv doprovodných nálezů do částečně zaplněné zásobní jámy; skelet menšího dítěte 801 byl uložen jen ve velmi mělké jámě a porušen při skrývce, existenci případných milodarů proto nelze zcela jistě vyloučit. Odlišná je situace v případě hrobu 802 – pohřeb ženy byl uložen opět do částečně zaplněné zásobní jámy obj. 544, tato byla ovšem před jeho uložením upravena do obdélného tvaru. Uložení hrobu v rituální skrčené poloze s orientací Z–V, stejně jako přítomnost osobního šperku (záušnice, náhrdelník z trubiček, jehlice) a milodarů v podobě dvou nádobek, plně odpovídají zvyklostem známým ze soudobých pohřebních areálů. Zcela specifická je pak situace označená 803–804 – do obdélné hrobové jámy orientované ve směru ZJZ–VSV bylo uloženo větší množství spálených lidských kostí, stejně jako části nespáleného lidského skeletu.

Popis situací

Hrob 800

(**obr. 3**)

Vykopán: 5. 2. 2008

Výkop: 0558 – půdorys nepravidelně oválný, orientace S – J; dél. 2,05, šíř. 1,6, hloub. 0,9 m; stěny šikmé, dolní hrana pozvolná, dno ploché, profil tvaru U

Zásyp: 0186 – tmavá hnědošedá prachová hlína, středně ulehlá, skvrny a vrstvičky světlé spraše mírně, hrana pozvolná

Pohřeb: kostrový, kosti dochovány dobře, částečně porušeny dolní končetiny při zjištění pohřbu; mrtvý uložen v natažené poloze na zádech v orientaci Z–V, hlavou k Z, ruce pokrčeny při horní části těla

Nálezy: **Výbava:** –

Další nálezy: 4/08–186/1 až 17

Další pozorování: pohřeb uložen v zásypu sídlištního objektu – zásobní jámy, asi 0,2 m nade dnem

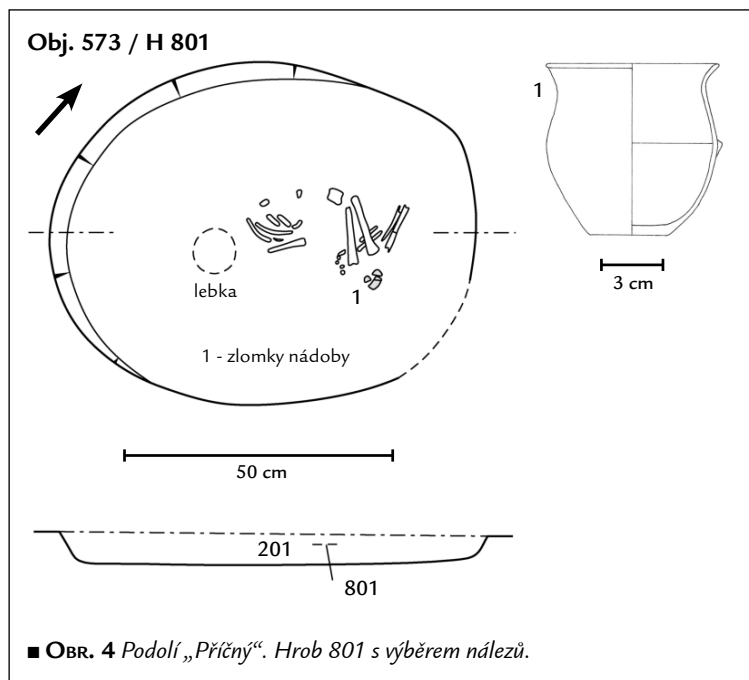
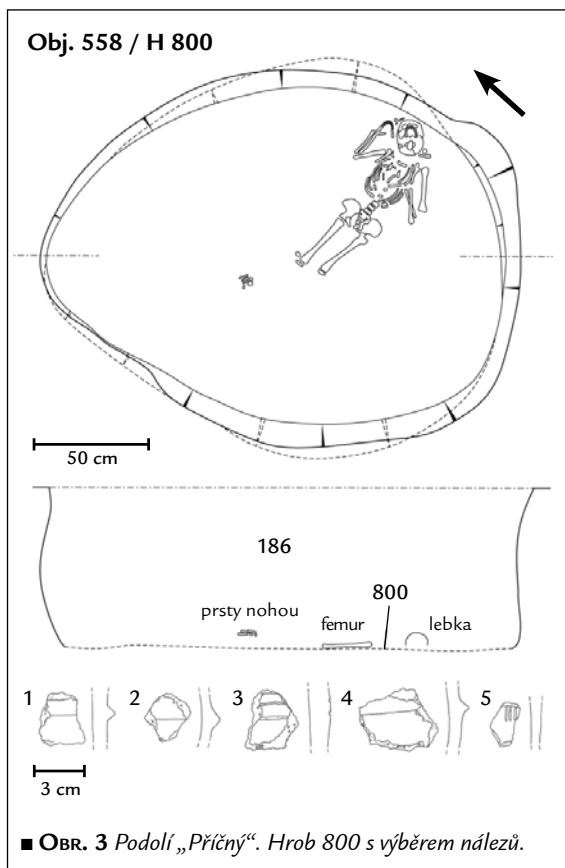
Hrob 801

(**obr. 4**)

Vykopán: 8. 2. 2008

Výkop: 0573 – půdorys oválný, orientace SV – JZ; dél. 0,8, šíř. 0,65, hl. 0,05 m; stěny šikmé, dolní hrana pozvolná, dno ploché, profil vanovitý

Zásyp: 0201 – tmavá hnědošedá prachová hlína, středně ulehlá, skvrny světlé spraše četně, hrana pozvolná

Pohřeb: kostrový, skelet nekompletní a částečně dislokovaný při mechanické skrývce, kosti dochovány špatně; mrtvé dítě uloženo ve skrčené poloze na pravém boku, hlavou k JZ

Nálezy: Výbava: 1 4/08-201/1 – zlomky nádobky
Další nálezy: –

Další pozorování: po vybrání J poloviny, značně porušené mechanickou skrývkou, zjištěny drobné zlomky kostí a keramiky; úlomky lebky dosbírány v ploše po roztažení technikou; po dokumentaci situace vypreparována v celém rozsahu objektu, identifikován dětský kostrový hrob snad se zbytkem nádobky

Hrob 802

(obr. 5, 6)

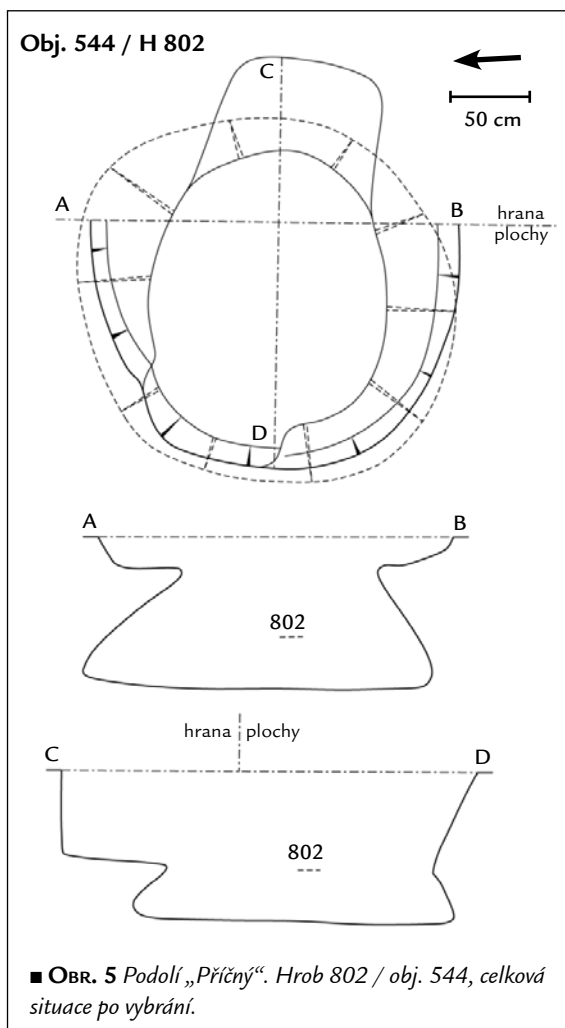
Vykopán: 14. 2. 2008

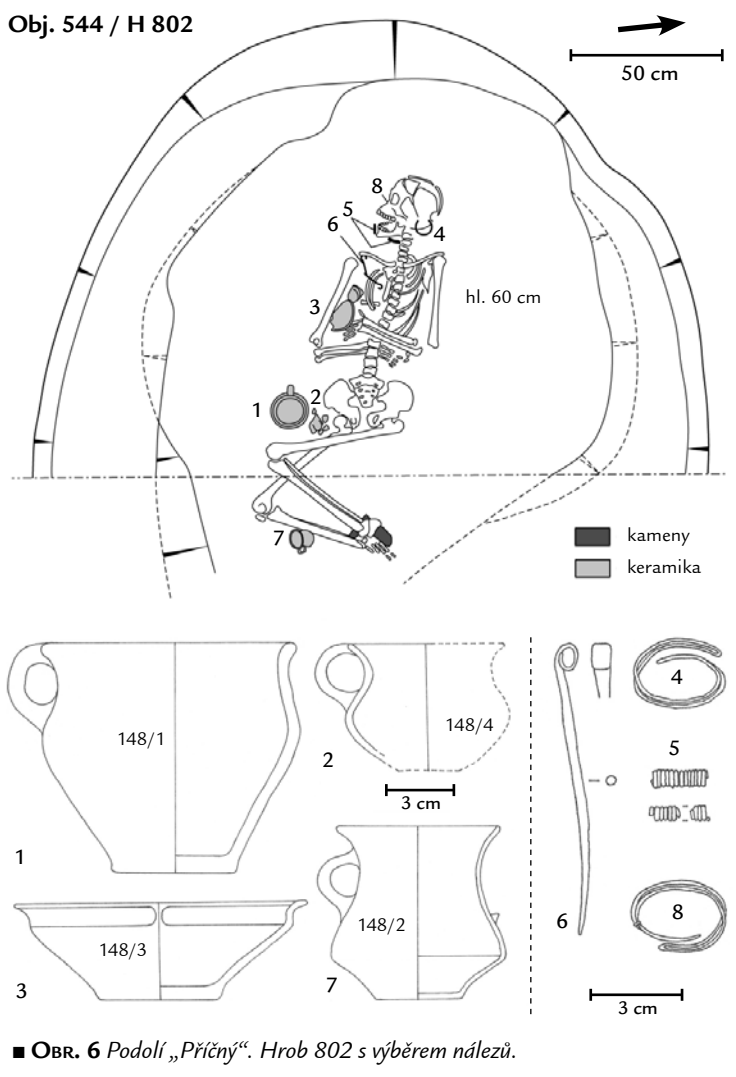
Výkop: 0544 – původní kruhová zásobní jáma: půdorys kruhový; prům. 2,3, hl. 0,9 od úrovně podloží; stěny šikmé, dolní hrana ostrá, dno ploché, profil vakovitý; vkop – úprava jámy pro uložení pohřbu: půdorys nepravidelně obdélný, dél. 2,6, šíř. 1,1, hl. 0,6 od úrovně podloží, orientace Z-V

Zásyp: 0148 – světlá hnědožlutá prachová hlína, středně ulehlá, drobné tmavé hlíny mírně, hrana pozvolná

0234 – tmavá hnědošedá prachová hlína, středně ulehlá, velké skvrny světlé spraše čteně, hrana pozvolná až ostrá (v podstatě zásyp hrobu)

0235 – tmavá hnědošedá prachová hlína, středně ulehlá až kyprá, horizontální vrstvičky světlé spraše mírně, hrana pozvolná až ostrá (zásyp jámy pod hrobem)

■ **OBR. 6** Podolí „Příčný“. Hrob 802 s výběrem nálezů.

Pohřeb: kostrový, kosti dochovány dobře; mrtvý uložen se skrčenými nohama na pravém boku, ruce pokrčeny, přeloženy přes hrud, hlavou k Z

Nálezy: **Výbava:** 1-4/08-148/1 – nádoba
2-4/08-148/4 – nádoba
3-4/08-148/3 – zlomky misky
4-4/08-148/22 – náušnice bronzová
5-4/08-148/23 – trubičkový bronzový náhrdelník
6-4/08-148/24 – bronzová jehlice
7-4/08-148/2 – nádobka
8-4/08-148/25 – náušnice bronzová

Další nálezy: –

Další pozorování: při vybírání Z poloviny zjištěn v zásypu hrob, po dokumentaci profilu vybrána na jeho úrovni i V část, hrob dokumentován a vyzvednut; zbývající část dobrána najednou; do původní kruhové zásobní jámy po částečném zaplnění (k 0235) uložen pohřeb 0802, pro uložení pohřbu byla jáma rozšířena Z a V směrem do obdélné formy typické pro hroby; součástí hrobu jsou kromě šperků evidentně i celé nádoby č. 1 a 7, u zlomků č. 2 a 3 není jasné, zda nejde spíše o keramiku ze zásypu sídlištního objektu

Hrob 803–804

(obr. 7)

Vykopán: 30. 4. – 1. 5. 2008

Výkop: 0653 – půdorys nepravidelně obdélný, orientace SV – JZ; dél. 2,25, šíř. 1,2, hl. 0,35 m; stěny šikmé, stupňovité, dolní hrana pozvolná, dno ploché, profil vanovitý

Zásyp: 0372 – tmavá popelovitá hlína s četnými drobnými uhlíky, drobnými hrudkami přepálené načervenalé hlíny, přepálenými fragmenty keramiky a v různém stupni spálenými lidskými kosterními pozůstatky, středně uhlá až kyprá, hranice ostrá.

0391 – černá uhlíkovitá vrstva vytvářející v půdorysu obdélnou strukturu obklopující pohřeb, v profilu zjištěny místy výrazné stopy této vrstvy nad i pod pohřbem. Hranice ostré.

0392 – tmavá hnědošedá prachová hlína, středně uhlá, velké skvrny světlé spráše četně, hrana pozvolná až ostrá (v podstatě zásyp hrobu).

Konstrukce: V SZ rohu hrobové jámy dva větší kameny nad pohřbem, ve středu jámy jeden větší kámen pod pohřbem.

Pohřeb: 803 – Přibližně ve středu jámy v hloubce 15 cm od skryté plochy lidská páteř beze stop po žáru, uložená v anatomické poloze dorsální stranou vzhůru, kraniálními obratli orientovaná k JV. V anatomické poloze k páteři zachována tři pravostanná žebra, periferně ohořelá levá pánevní kost, ohořelé zbytky křížové kosti a ohořelá týlní kost, obklopená většími, dokonale spálenými fragmenty plochých lebečních kostí.

804 – V celé ploše hrobu vrstva spálených lidských kostí mocnosti 5 až 15 cm, svažující se JV a SZ směrem, pozůstatky uloženy v hloubce 15 až 30 cm od úrovně skryté plochy bez anatomických souvislostí. Fragmenty kostí poměrně velké, v celku in situ zachovány např. loketní kost, některé nártní kosti a články prstů ruky a nohy.

Nálezy: **Výbava:**

Další nálezy: 4/08-372/1 až 18 – V JV polovině hrobu (nad úrovní kremace) nalezeny nespálené dlouhé zvířecí kosti a dno přepálené nádoby, další přepálené keramické fragmenty promísené volně s kremací.

Popis nálezů

Hrob 800. V objektu 558 bylo nalezeno několik menších fragmentů z výdutí (**obr. 3: 1–5**) – 21 ks bylo z obou stran vyhlazených, 10 ks bylo hlazeno pouze z jedné strany, u fragmentu dna toto nelze určit. Většina střepů pochází z hloubky 0–50 cm (78%). V objektu se objevují zlomky min. 6 nádob. Na třech střepích se objevuje lišta, jeden kus byl ozdoben dvěma rovnoběžnými liniemi, další pak třemi rovnoběžnými trásnými. Keramická hmota

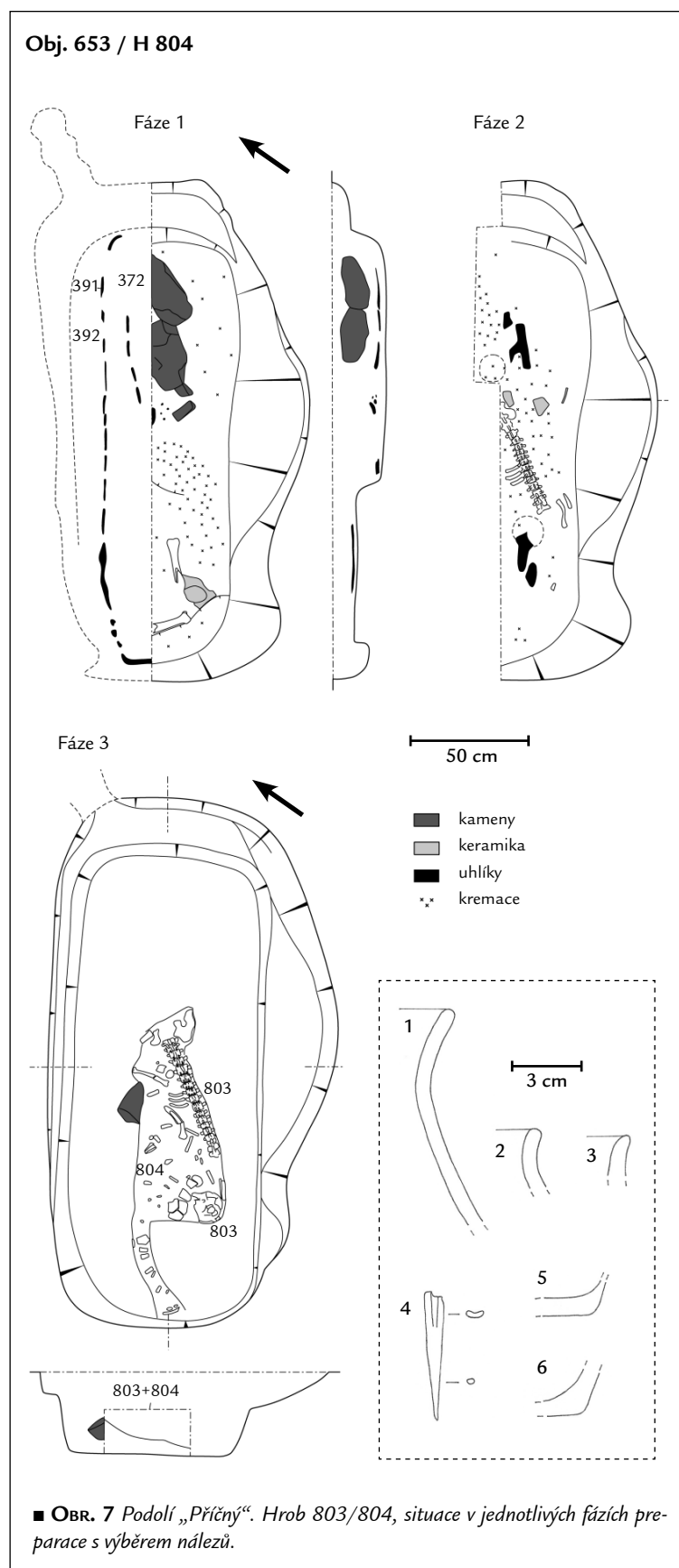
je, až na dvě výjimky hrubá, s příměsí kamínků a to až do velikosti 9 mm, tloušťka stěn se pohybuje od 0,5 do 1 cm. Barva fragmentů je různá – od světle hnědé a cihlové přes šedou až k černé, objevují se stopy po nekvalitním výpalu. Dále z objektu pochází fragmenty 6 zvířecích kostí, dva zvířecí zuby a kamenný úštěp.

Hrob 801. Z objektu pochází 8 fragmentů jediné (?) nádoby – všechny střepy jsou jemnozrné s příměsí slídy, tmavočerné barvy o tloušťce stěny 3 mm. Dochována zůstala část okraje, dna s výdutí a výduť s drobným výčnělkem (**obr. 4:1**).

Hrob 802. Keramika: č. 1 – hrnek esovité profilace s jedním uchem; výška kompletně zachovalé nádoby 10 cm, průměr hrdla 11 cm, průměr dna 5,6 cm, tloušťka stěn je asi 5–6 mm (**obr. 6:1**). Nádoba má nepravidelný tvar a nepravidelně formovaný okraj. Vnitřní část nádoby je hlazená, vnější je naopak hrubší, pod výdutí se objevuje slabě zřetelné prstování. V keramické hmotě jsou přítomny drobné kamínky o průměru 0,5–2 mm. Různobarevnost povrchu – světle hnědá, šedivá, černá – je způsobena nestejným výpalem. Č. 2 – hrnek/šálek esovité profilace s ouškem – rekonstruováno pouze z několika fragmentů okraje a výdutě, proto výšku nádoby nelze určit. Průměr hrdla je 6,6 cm, tloušťka stěn 3–4 mm. Jedná se o drobnou, z obou stran hlazenou nezdobenou nádobu hnědé až cihlově oranžové barvy z velmi jemného keramického těsta. Č. 7 – džbánec s ouškem; výška nádoby 7,5 cm, průměr hrdla 7 cm, průměr dna 3,6 cm, tloušťka stěn 2 mm (**obr. 6:7**). Téměř kompletně zachovalá nádobka má pravidelný tvar s mírně zalomenou výdutí. Na výduti na straně protilehlé oušku se nachází drobný hrotitý výčnělek. Džbánec je z obou stran vyhlazen. Povrch je cihlově oranžový, přibližně jedna třetina je černá – pozůstatek po nestejném výpalu. Č. 3 – miska se žlábkem pod okrajem; výška nádoby 4,3 cm, průměr hrdla 12,8 cm, průměr dna 5,3 cm, tloušťka stěn 2–3 mm (**obr. 6:3**). Jedná se o nízkou kónickou misku s širokým hrdlem, pod nímž je asi 1 cm široký žlábek přerušovaný na třech místech drobným výstupkem. Nádoba je z obou stran vyhlazena, v keramické hmotě se objevují drobné kamínky od 0,5 do 1 mm. Miska je šedá až světle hnědá, na menší ploše se objevují černé skvrny jako pozůstatek po nestejném výpalu.

Na úrovni hrobu byly dále objeveny dva menší střepy z výdutě nádob – oba jsou hrubozrné (kamínky o velikosti 0,5–2 mm) s drobnými kousky slídy v keramické hmotě. Jeden je hlazen z obou stran, druhý pouze z jedné. Pod úrovní hrobu byly nalezeny další menší fragmenty nádob – 14 ks střepů hlazených z jedné strany, 10 ks hlazených z obou stran, obě skupiny bez výjimky jsou hrubozrné (kamínky o velikosti 0,5–2,5 mm). Na několika kusech je patrné prstování. Některé fragmenty nesou stopy nekvalitního výpalu, který zanechal jinobarevná oka. Jedná se zřejmě o zbytky běžných hrubších hrncovitých a zásobnicových tvarů.

Nad úrovní hrobu (v hloubce 0–30 cm) byly nalezeny fragmenty z min. 3 nádob – jemnozrná z obou stran hlazená nádoba, nádoba s povrchem zdrsněným prstováním a hrubozrné fragmenty oboustranně hlazené nádoby.

Žena byla vybavena osobním bronzovým šperkem nalezeným in situ – dvěma bronzovými náušnicemi, bronzovou jehlicí a bronzovými trubičkami, které tvořily součást náhrdelníku. Č. 6 (inv. č. 4/08–148/24) – jehlice s hlavicí svinutou v očko, délka 9,4 cm, průměr těla jehlice asi 3,5 mm (**obr. 6:6**). Č. 4 a 8 (inv. č. 4/08–148/22, 4/08–148/25) – vlasové ozdoby z dvojitého drátu, zachovaly se pouze ve fragmentech (na **obr. 6:4, 8** je jejich možná rekonstrukce) – dochována zůstala u obou klička z jednoho drátu a dále několik částí oblouku náušnice, z nichž lze určit průměr kruhu na přibližně 4 cm. Tloušťka drátu je asi 1–1,25 mm. Č. 5 (inv. č. 4/08–148/23) – trubičky ze svinutého drátu, zachovány dvě (**obr. 6:5**), při vyzvednutí a konzervaci došlo kvůli jejich křehkosti k rozlomení na několik menších kousků – větší měří na délku asi 1,7 cm, dva menší kousky z druhé trubičky jsou kratší, mají délku 6 a 9 mm. Delší trubička má vnější průměr 7,5 mm, menší trubičky jsou drobnější – o průměru 6 mm. Průměr drátku je stejný jako u náušnic, 1–1,25 mm.

V hloubce 0–30 cm bylo dále nalezeno 6 fragmentů zvířecích kostí a jeden zvířecí zub, pod úrovní hrobu pak další 3 drobnější kousky kostí. Mezi další nálezy patří zlomek zrnatěrky a 4 úštěpy pocházející z hloubky 0–30 cm.

Hrob 803–804. V zásypu objektu 653 v hloubce 0–20 cm bylo nalezeno 9 ks střepů min. ze tří nádob. Jeden fragment – dno s částí výdutě – je jemnozrný, černý, hlazený z obou stran, tloušťka stěny dosahuje 3 mm. Zbytek fragmentů pochází z hrubozrných (kamínky o velikosti 1–3 mm) nádob – zásobnic nebo hrnců. Tloušťka stěn se pohybuje mezi 6–8 mm, barva střepů přechází z cihlově červené do hnědé nebo černé. Na některých kusech jsou patrné stopy po zdrsnění povrchu prstováním. V hloubce 20–35 cm bylo objeveno 12 ks keram. fragmentů – drobná část okraje, dna a 10 kusů z výdutí nádob. I čtyři hlazené kusy jsou hrubozrné – velikost kamínků se pohybuje mezi 0,5–4 mm. Stejně jako v předchozí odebírané vrstvě, i zde se objevují fragmenty hrnců/zásobnic s hrubým, místy prstováním či slámováním zdrsněným cihlovým až hnědávým povrchem. U všech střepů lze na povrchu sledovat drobné kousky slídy. Na úrovni kremace se nacházelo 19 ks keram. fragmentů – drobná část okraje objevená při plavení, část dna o průměru 14 cm a 16 ks výdutí, z nichž na jedné je nedbale přilepený výčnělek nepravidelného tvaru – jedná se o fragmenty z min. 5 nádob. Až na dva jemnozrné kusy jsou ostatní střepy hrubší, s průměrnými kamínky o velikosti 0,5–3 mm. Barva všech je cihlová až nahnědlá, na některých se objevuje zdrsnění prstováním. Dva střepy nesou stopy opálení. Tloušťka stěn se pohybuje od 6 do 10 mm.

V zásypu objektu a na povrchu se nacházelo dále 7 kusů mazanice. Jedná se o světle béžově zbarvené kusy různé velikosti (d × š × v) – nejmenší 2 × 2 × 1 cm, největší pak 2 × 5 × 2 cm. Šest největších kusů má podobnou formu – trojúhelníkový průřez a podlouhlý tvar. Lze

tedy předpokládat, že tvořily omaz stěny konstruované z kulatiny. Na jednom kuse je patrný otisk po prutu o průměru 8 mm. Při plavení lidských kosterních pozůstatků byl dále nalezen opálený fragment kostěného šídla o délce 5,5 cm. Jeho horní část je mírně prožlabena, spodní konec má kruhovitý průřez.

Antropologie

Hrob 800

Zachovalost: Kosterní pozůstatky jsou velmi dobře zachovalé, světle žluté barvy.

Lebka silně fragmentarizovaná, ale dobře rekonstruovatelná, chybí jen několik drobných zlomků plochých kostí mozkovny, obličejového skeletu a lební báze.

Postkranální skelet je téměř kompletní, chybí několik obratlů, kůstky obou zápěstí a pravé kosti zánartní, některé prstní články rukou i nohou, periferní části některých dlouhých kostí a některé nepřirostlé epifýzy. Kromě silně fragmentarizovaných žeber se kosti zachovaly v celku.

Antropologická charakteristika: Podle stavu vývoje chrupu patří kosterní pozůstatky dítěti zemřelému ve věkové kategorii mladší infans III (přibližně 8 až 9 let; *Ubelaker 1978*), čemuž odpovídají i míry vybraných dlouhých kostí (*Stloukal – Hanáková 1978*). Vzhledem k nízkému věku není možný přesný odhad pohlaví. Ve stropích obou očních slá b cribra orbitalia porotického typu.

Hrob 801

Zachovalost: Kosterní pozůstatky jsou špatně zachovalé, fragmentarizované a nekompletní, hnědošedé barvy.

Z lebky zachováno pouze několik drobných nespojitelných zlomků plochých kostí mozkovny.

Z postkranálního skeletu zachovány drobné zlomky žeber, větší části diafýz kostí obou předloktí, zlomek levé pažní kosti, levá stehenní kost, zlomek druhostranné kosti a obě kosti levého bérce.

Antropologická charakteristika: Při absenci zubů je možné dožítý věk odhadnout pouze podle délky stehenní kosti (*Stloukal – Hanáková 1978*) do věkové kategorie mladší infans II (přibližně 12 až 18 měsíců).

Hrob 802

Zachovalost: Kosterní pozůstatky jsou velmi dobře zachovalé, tmavě hnědé barvy.

Lebka byla in situ fragmentarizována, ale je z větší části rekonstruovatelná. Dekompozičními procesy byla téměř zcela degradována větší část pravé

poloviny mozkovny, ze které se zachovaly jen některé vzájemně nespojitelné zlomky.

Postkranální skelet je téměř kompletní, s výjimkou patní kosti chybí pouze kostra pravé nohy.

Antropologická charakteristika: Dle morfologických ukazatelů na lebce i pánevních kostech byla pohřbenou jednoznačně žena, což definitivně potvrzuje nález výrazných poporodních změn v preaurikulární oblasti obou pánevních kostí a částečně také na kosti křížové (Novotný 1979)

Podle stupně obrusu chrupu, který odpovídá pokročilé fázi G (Lovejoy 1985) lze dožítý věk odhadnout na přelom věkových kategorií adultus II a maturus I (tj. kolem 40 let).

Podle vybraných měr stehenní kosti (F1 a F2; Knussmann 1988) byla žena vysoká asi 162 cm (Sjovold 1990), dle Martin – Sallerova dělení (1957) tedy vysoké postavy, celkově gracilnější tělesné konstitute.

Žena měla kompletní chrup bez kazů s drobnými známkami parodontózy v dolní čelisti a poměrně výraznou hypoplázií skloviny předních zubů. Poslední dva bederní obratle jsou zcela srostlé v oblasti kloubních ploch.

Již při preparaci skeletu byl zřetelně patrný oválný otvor v levé temenní partii mozkovny nepochybně perimortálního původu, přičemž byl pracovně v terénu interpretován buď jako stopa po trepanaci (což bylo posléze vyloučeno, viz níže) nebo tříštivé fraktury lebky (**obr. 8**). Po umytí a částečné rekonstrukci lebky bylo zjištěno, že na levé temenní kosti je v její zadní partii zachována větší výseč tohoto nepravidelně oválného otvoru původně o přibližných rozměrech 48 × 55 cm. Zadní okraj dochované výseče se přibližně shoduje s kranio-metrickým bodem lambda (lokalizace bodu dle Knussmann 1988). Původně otvor zřejmě mírně přesahoval do pravé poloviny mozkovny, u strávených fragmentů pravé temenní kosti nelze ale případný zbytek

■ **OB. 8** Podolí „Příčný“. Hrob 802, detail lebky in situ, v temenní partii patrný okraj oválného otvoru – tříštivé fraktury.

okraje otvoru s jistotou rozpoznat. Okraje otvoru jsou skloněny dovnitř a pokryty tmavým minerálním povlakem, kolmo z nich vyběhají dvě praskliny a to asi 15 mm směrem ventrodistálním a 25 mm směrem distálním, kde končí na lambdovém švu asi 35 mm od kranio-metrického bodu lambda. Volně je zachován drobný fragment kosti (28 × 18 mm), jehož jeden okraj je okrouhlý a se zrcadlově obráceným sklonem vzhledem k výše popsanému otvoru, k němuž po přiložení velmi dobře přiléhá (**obr. 9**).

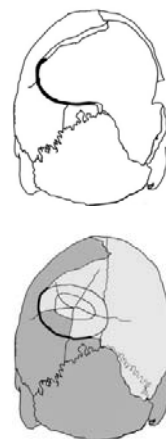
Tento otvor na levé kosti temenní je nepochybně perimortálního původu, s nejvyšší pravděpodobností se jedná o pozůstatek tříštivé fraktury lebky způsobené tupým předmětem, pravděpodobně přímým násilím vedeným zezadu. Zachovaný malý úlomek lebeční kosti s okrouhlým okrajem svědčí o oválné tříštivé fraktuře s koncentrickými a radiálními prasklinami („pavučina“) a s malými zlomky vpáčenými do nitrolebního prostoru (Horáček – Strouhal – Vargová 2004), kterou je možno schematicky kresebně rekonstruovat (**obr. 10**). Toto zranění bylo nepochybně smrtelné. Jako smrtící nástroj připadá v daném archeologickém kontextu v úvahu kyj, kamenný mlat (bulava) nebo tyl sekery.

Na levé loketní kosti je schodovitý lom s prasklinami probíhajícími paralelně s dlouhou osou kosti (**obr. 11**). Narozdíl od jiných lomů dlouhých kostí zjištěných na skeletu (bez výjimky kolmých) je tento lom pokryt stejným minerálním povlakem, který byl zaznamenán na okrajích fraktury temenní kosti; je tedy zcela určité starší než většina ostatních lomů na skeletu a hypoteticky současný s nepochybným lomem perimortálním. Tento fakt, struktura lomu i jeho izolovanost (levá kost vřetenní byla přelomena až v důsledku pohybu stavebního stroje nad pohřbem v průběhu zemních prací a to distálněji než kost loketní) nevylučuje možnost, že ke zlomení kosti mohlo dojít rovněž perimortálně.

Lokalizace této případné zlomeniny může odpovídat tzv. obranné fraktuře (Judd 2008), což může naznačovat hypotetickou souvislost vzniku tohoto

■ **OB. 9** Podolí „Příčný“. Hrob 802, detail tříštivé fraktury na levé temenní kosti s přiloženým úlomkem, původně vpáčeným do nitrolebního prostoru.

■ **OB. 10**
Podolí „Příčný“. Hrob 802. Kalva 802 v norma occipitalis (silně vyznačen zachovalý okraj tříštivé fraktury) a pokus o kresebnou rekonstrukci vzhledu zranění (tmavším odstínem zachované části).

■ **OB. 11**
Podolí „Příčný“. Hrob 802. Kost levého předloktí s izolovanou zlomeninou loketní kosti, snad perimortálního původu.

zranění se zjištěnou tříštivou frakturou lebky (snaha o odvrácení první rány apod.).

Hrob 803–804

Značně komplikovaná terénní situace si vyžádala pracovní rozdělení pohřbu na kontext 803 a 804, které ale nelze ztotožnit se dvěma různými jedinci – kontexty se vzájemně překrývají.

803: Jako kontext 803 byly v terénu označeny nespálené kosterní pozůstatky (resp. ty, na kterých nejsou stopy žáru makroskopicky patrné) nebo pozůstatky s periferními stopami žáru.

Z mozkovny zachovány četné drobnější zlomky klínové kosti, dva zlomky plochých kostí lebky (jeden z nich patrně ze šupiny týlní kosti), oba kondyly týlní kosti, oblast kloubní jamky pravé spánkové kosti, pyramida pravé spánkové kosti a větší fragment levé spánkové kosti s připojenou částí týlní kosti s okrajem for. magnum. Velikost tohoto fragmentu je 90 × 80 mm.

Fragment pravé spánkové kosti je na laterální straně ožehnut do černa. Fragment levé spánkové kosti a části konce kosti týlní je po okraji ožehnut tak, že černá linie široká asi 5 mm probíhá nad ústím zevního zvukovodu na bradavčitý výběžek, kde se lomí mírně nazad a vzhůru a v úrovni asi 25 mm nad kořenem bradavčitého výběžku probíhá po týlní kosti vodorovně. Proximálně od této linie je kost na vnějším povrchu přepálena do šedomodra až bíla, vnitřní povrch stopy žáru nenese. Distálně od černé linie je patrná úzká linie rezavohnědé barvy (**obr. 12**).

Z postkranálního skeletu zachován první krční obratel, zlomek šestého krčního obratle a téměř neporušený úsek páteře od sedmého krčního po poslední bederní obratel. S výjimkou atlasu, jehož povrch je místy opálen do šedomodra, nebyly stopy žáru na obratlech zaznamenány. Na obratlech v rozsahu Th5 až L4 spondylotické změny různého stupně, na terminálních plochách všech bederních obratlů výrazné Schmorlovy uzly. Torzo osového skeletu 803 doplňuje báze křížové kosti a hlavičky deseti pravostranných žeber. Kostru končetin zastupuje pouze větší fragment levé pánevní kosti, proximálně se slabou stopou opálení.

804: Jako kontext 804 byly označeny ty pozůstatky, které nesou stopy žáru různé intenzity po celém svém povrchu. Hodnocení proběhlo metodikou doporučenou M. Dokládačem (1999).

Kontext tvoří asi 4100 cm³ (!) fragmentů spálených lidských kostí průměrné velikosti asi 50 mm lineárního rozměru, největší fragment má délku 120 mm. Fragmenty jsou přepáleny rozdílně – odhadem asi 15 % do stupně II (hnědé–černé, odpovídá teplotě 300–400 °C) 15 % do stupně III (modrošedé, 550 °C), 50 % do stupně IV (bílá, křídovitá konzistence, 650–700 °C) a 20 % do stupně V (bílá,

tvrdá a křehká konzistence, parabolické pukliny, nad 750 °C) Hmotnost všech spálených fragmentů kontextu 804 je asi 3500 g.

Díky velikosti a dobré zachovalosti fragmentů bylo možno rozlišit poměrně velké množství těch, které jsou jednoznačně identifikovatelné, ale pro omezenou kapacitu příspěvku budou v následujících řádcích uvedeny pouze ty, které mají větší výpovědní hodnotu pro určení počtu jedinců a odhad demografických parametrů (detailní popis kosterních pozůstatků tohoto i ostatních pohřbů v nepublikované antropologické zprávě, J. Kala ÚAPP Brno, v.v.i.).

Z lebky zachovány četné zlomky plochých kostí mozkovny, spánkových kostí (vč. pravé a levé pyramidy), pravá a levá lící kost, zlomek týlní kosti s pravým kondylem a dva větší fragmenty dolní čelisti s několika ohořelými zuby. Stupeň spálení je různý, pohybuje od II (čelisti) po IV až V (pyramidy spánkových kostí, týlní kost).

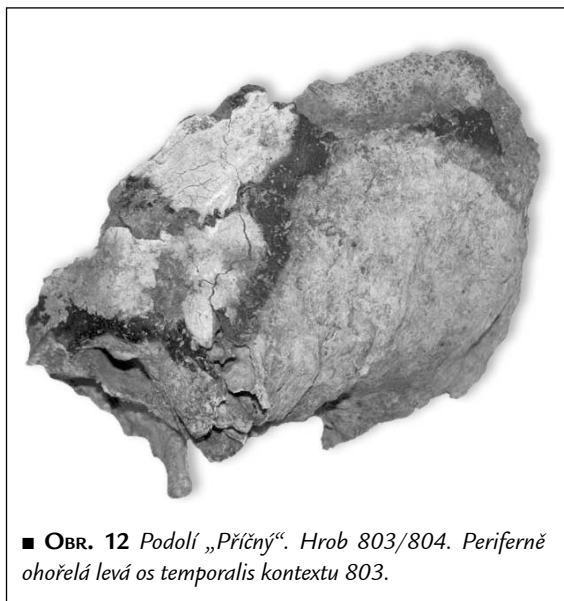
Z kostí osového skeletu je pro další určení důležitá větší část těla bederního obratle (stupeň spálení III až IV), kostru horních končetin reprezentují především větší zlomky pravé loketní kosti, dvou pravých kostí vřetenních rozdílné robusticity (stupeň spálení IV až V a II) a četné zlomky nebo i celé kůstky kostry ruky, které je možno rozdělit do dvou skupin – ohořelé (stupeň spálení II) a dokonale spálené, žárem silně deformované (IV až V). Kostra dolních končetin je zastoupena několika zlomky kostí pánevních a stehenních, dobře identifikovatelné jsou tři distální epifyzy lýtkových kostí, všechny přepáleny shodně na stupeň IV. Dvě (z levé a pravé kosti) jsou přibližně stejně veliké, třetí (z pravé kosti) je asi poloviční. Dokonale spálené jsou četné zlomky kostí nohy.

Spektrum spálených kosterních pozůstatků doplňuje několik zlomků zvířecích kostí spálených na stupeň III (identifikovatelná je korunka dosud neúplně mineralizovaného zubu).

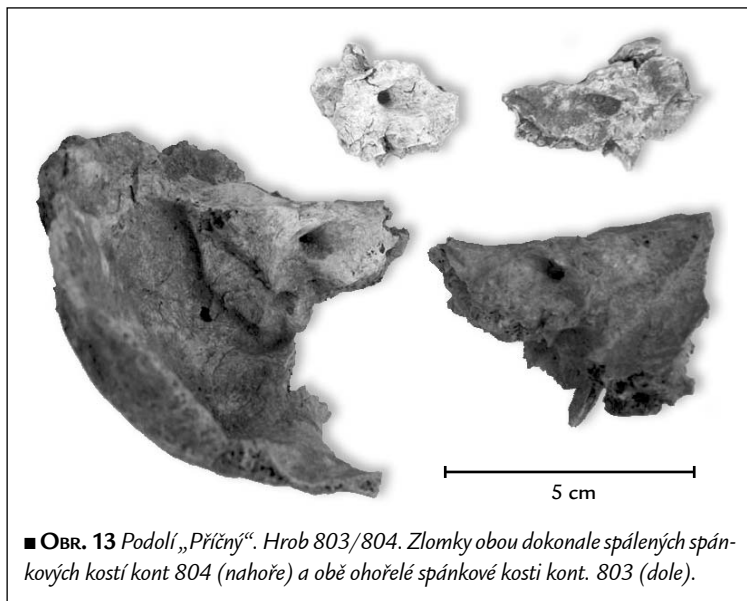
Antropologická charakteristika

Určení počtu jedinců: Kosterní pozůstatky kontextu 803 patří nepochybně jednomu jedinci, v kontextu 804 lze bezpečně rozlišit minimálně dva jedince (výrazně rozdílně přepálené zlomky dvou pravých vřetenních kostí, tři distální epifyzy lýtkových kostí). Hmotnost spálených fragmentů kontextu 804 (3500 g) vysoce přesahuje orientační hranici 2000 g udávanou pro maximální hmotnost žárového pohřbu jednoho jedince (Herrmann 1988; cit. Dokládač 1999). Vzhledem k nepřesnosti této metody a identifikovaným spáleným zvířecím kostem v kontextu 804 nelze ale tento způsob určení počtu jedinců považovat za relevantní.

S přihlédnutím k lokálním stopám žáru na kostech kontextu 803 lze předpokládat, že některé spálené pozůstatky kontextu 804 náleží témuž jedinci.

■ **OB. 12** Podolí „Příčný“. Hrob 803/804. Periferně ohořelá levá os temporalis kontextu 803.

■ **OB. 13** Podolí „Příčný“. Hrob 803/804. Zlomky obou dokonale spálených spánkových kostí kont 804 (nahore) a obě ohořelé spánkové kosti kont. 803 (dole).

Při společném hodnocení kontextů 803 a 804 lze tedy rozlišit opět minimálně dva jedince (dvě pravé a dvě levé pyramidy spánkových kostí, **obr. 13**; pravý a levý nespálený kondyl a pravý spálený kondyl týlní kosti, kompletní bederní segment páteře kontextu 803 a téměř celý bederní obratel kontextu 804).

K pozůstatkům jedince kontextu 803 lze z obsahu kontextu 804 nejspíše zařadit i ohořelou dolní čelist, některé volné zlomky zubů, kosti rukou a pravého předloktí spálené na stupeň II (černé), vzhledem k robusticitě snad i dvě párové distální epifyzy lýtkových kostí. S největší pravděpodobností byly tedy v hrobě uloženy ostatky dvou dospělých lidí – jedno tělo bylo zřejmě spáleno dokonale (stupeň III, IV a V; „jedinec B“), druhé tělo částečně dokonale, významné části (páteř, části žeber, ruce, část pravé pánevní kosti a části lebky, vč. dolní čelisti) ale byly žárem zasaženy jen periferně nebo vůbec („jedinec A“).

Odhad pohlaví: Jedinec A (803) byl dle morfoskopických znaků na zlomcích pánve, lebky i čelisti a robusticitě páteře i zlomků postkraniálního skeletu přiřazených k němu z kontextu 804 nepochybně mužského pohlaví.

Jedinec B byl dle zlomku vřetenní kosti a epifyzy fibuly zřetelně gracilnější než jedinec A. Případnou redukcí velikosti, běžnou u dokonale spálených kostí, lze nejspíše zanedbat – zlomky distálních částí lýtkových kostí jsou přepáleny na stejný stupeň IV a rozdíl ve velikosti je přesto velice zřetelný. Je možné se proto domnívat, že jedinec B byl pohlaví ženského.

Odhad věku: Dle výrazných degenerativně produktivních změn na páteři jedince A lze usuzovat, že zemřel v rozsahu věkových kategorií maturus I až senilis. Pokud mu skutečně přísluší dolní čelist spálená na stupeň II, ve které byly za života patrně všechny zuby (obrus nelze pro poškození žárem

hodnotit), pak je možné ohraničit věk v době úmrtí pouze do rozmezí maturus (tj. 40 až 60 let), snad do druhé poloviny daného rozmezí.

Z jedince B se nezachovaly žádné fragmenty na jejichž základě by bylo možno přesněji stanovit dožitý věk. Jednalo se ale nepochybně o dospělého člověka – skelet se zdá být zcela osifikovaný, kořeny dokonale spálených zubů jsou plně mineralizovány a kompakta dlouhých kostí je relativně silná.

Diskuse a závěr

Podle keramických nálezů nelze jednotlivé hroby datovat zcela přesně. Nádoby, jako je miska se žlábkem pod okrajem z H 802, se objevují v průběhu celého trvání únětické kultury a nejsou tudíž chronologicky citlivým tvarem (*Stuchlík 1972, 76*). Konkrétnější představu o datování hrobů poskytuje esovitě profilovaný hrnek z H 802 a H 801, které svojí datací spadají do období starší únětické kultury (*Stuchlík 1972, 84–85*). Stejně je tomu u šálku esovitě profilace s ouškem z H 802, který je charakteristický pro moravská sídliště a pohřebiště ze staršího období únětické kultury (*Stuchlík 1972, 89*). Chronologicky mladším tvarem je snad pouze drobný džbán z H 802 s ostrou, dolů posazenou výdutí.

Chronologicky citlivá není ani souprava ženského šperku z H 802 – dlouhou dobou výskytu se vyznačují jak vlasové ozdoby z dvojitého drátu, tak jehlice s hlavicí svinutou v očko (*Novotná 1980, 39*).

Nálezy z hrobů, tvarově včlenitelné do období starší únětické kultury odpovídají a zapadají do situace zjištěné na již zpracované JV části sídliště v Podolí. I zde byla na základě analýzy keramických tvarů zjištěna příslušnost lokality k již známým staroúnětickým sídlištím – byly zde doloženy klasické vakovité zásobní objekty s typickými nálezy sídlištní keramiky (především hrnce, mísy, zásobnice), které

přispívají k dataci sídliště do staršího období únětické kultury, avšak není zastoupen ani jeden chronologicky citlivý tvar, který by datování upřesnil (Kaderková 2009, 60, 69).

Deponování lidských kosterních pozůstatků v rámci sídlištních areálů únětické kultury není jevem neobvyklým (cf. Salaš 1990), v případě pohřbů 802 a 803–804 z Podolí se však jedná o situace do jisté míry unikátní. Cílem příspěvku není (již z kapacitních důvodů) přinést vyčerpávající souhrn situací analogických, je ale možné nastínit některé analogie formální či prostorové.

Hrob 801 není možné pro silné porušení blíže interpretovat, snad by se mohlo jednat o mělce a s otázníkem i rituálně uložený pohřeb dítěte. Hrob 800 můžeme zařadit do početné skupiny kompletních skeletů, uložených v nerituální poloze v zásobních jamách, což je situace pro sídliště starší doby bronzové víceméně typická (souhrnně naposledy Salaš 1990). Pozůstatky přibližně osmiletého dítěte byly uloženy do již nefunkčního, částečně zaplněného síla.

Hrob 802 patří do mnohem méně početné skupiny rituálně uložených jedinců v sídlištních objektech, pro kterou je charakteristické pietní uložení, přítomnost osobního šperku a milodarů v podobě dvou keramických nádob. Přibližně čtyřicetiletá žena vysoké postavy byla (snad po kratším zápase) násilně usmrcena a poté uložena ve skrčené poloze s orientací západ – východ, obě celé nádoby č. 1 a 7 jsou uloženy u nohou. Neobvyklá úprava původně zásobního objektu spojená s jeho dodatečným rozšířením na jámu tvarově identickou s hrobovými jamami, se kterou se setkáváme u hrobu 802, má přesnou analogii minimálně v jednom případě na prostorově blízkém únětickém sídlišti a pohřebišti v Brně-Tuřanech zkoumaném v závěru roku 2006 (od trati „Příčný“ vzdáleno 2,5 km vzdušnou čarou). Ze stejné lokality pochází i nález kosterních pozůstatků starší ženy pohřbené na dně nehluboké zásobní jámy, na jejíž lebce byla jasně identifikována nezhojená tříštivá fraktura, lokalizací jen mírně odlišná a velikostí v podstatě shodná s pozůstatky z hrobu 802 z Podolí, rovněž bez známek hojení. (Kala – Konášová – Smrčka 2008). V rámci prostorového kontextu je také zajímavé, že jiný případ analogicky rituálně uloženého jedince v zásobním objektu byl odkryt v poloze Podolí „Nad Paloukem“, pouze 1,7 km východojihovýchodně vzdušnou čarou od námi zkoumané lokality; pozůstatky muže jsou uloženy ve velmi podobné poloze a zcela shodně orientovány, analogické je i umístění nádob (Mikulková – Stuchlík – Vitula 1997).

Dvojhrob 803/804 pak představuje zcela výjimečnou situaci. Situaci lze prozatím pouze popsat jako pohřeb ohořelého trupu a dalších spálených ostatků staršího muže a dokonale spálených pozůstatků dospělé ženy, doprovázené spálenými i nespálenými zvířecími kostmi a zlomky keramiky. Stav kadáveru 803 po uložení do jámy lze podle forenzní praxe zohledňující působení žáru na lidské tělo charakterizovat

přechodem mezi stupni CGS3 a CGS4 (Glassman – Crow 1996). Obj. 653, v němž byla situace uložena, tvarově i rozměrově odpovídá hrobovým jamám, stopy po propálení in situ pozorovány nebyly – je tedy možné, že kremace proběhla na jiném místě, ale vzhledem ke strojnímu odstranění nadloží, kde by bylo možné podobné stopy najít, to nelze ani vyloučit. Žárový pohřební ritus není sám o sobě v kontextu starší doby bronzové běžným jevem, v případě hrobu 803–804 se ale navíc, také v souvislosti s okolnostmi sousedního pohřbu 802, intenzivně vnučuje myšlenka, že se nejedná jen o prosté spálení dvou těl přirozeně zemřelých lidí, nýbrž o následek situace podstatně dramatictější, kterou ale na základě zjištěných archeologických ani antropologických údajů není možné prozatím relevantně interpretovat. Z nemnoha shodně datovatelných nálezů spálených lidských pozůstatků (Kaderková 2009) se do jistém míry zjištěné situaci podobají nálezy z Velešovic (Salaš 1990, dle poznámky provedl antropologické zhodnocení M. Stloukal; Čížmář – Geisler 1987) a především Mcel u Nymburka (Lička 1971, antropologický posudek J. Chochola tamtéž, 679–682), kde byly u ohořelých pozůstatků zjištěny i stopy předchozích násilných zásahů. Vágní zmínku o „napolo spáleném pohřbu“ uvádí K. Tihelka (1953, 307; primární pramen, článek J. Skutilla, není dohledatelný, pravděpodobně byl K. Tihelkou chybně citován) v souvislosti s únětickým pohřebištem v trati „Široká pole“ zkoumaným ve třicátých letech v blízkých Šlapanicích. Stopy přepálení na lidských pozůstatcích byly sledovány i v objektu 5/1985 z Blučiny „Cezav“, tato situace je ovšem silně specifická a celkovými okolnostmi i navrženou interpretací (přepálené, sekundárně uložené pozůstatky obětního rituálu) do značné míry odlišná (Salaš 1990, 292). Zda jsme u nálezů z Podolí svědky primárního uložení obětí podobných, či totožných obětních rituálů, je obtížné soudit.

Předcházející řádky dávají obsáhlou odpověď na otázku, co bylo při výzkumu v Podolí nalezeno, je však zřejmé, že další a mnohem obtížnější otázky také pokládají. Interpretace příčin vedoucích ve starší době bronzové k vytvoření tohoto nálezu celku je nyní obtížná, ne-li nemožná. Nezbývá než doufat, že další výzkum této i jiných lokalit dokáže dále poodhalit z dnešního pohledu krutou část reality této doby, realitu, v níž se tito lidé pohybovali a v níž umírali.

Literatura

- Belcredi, L. – Čížmář, M. – Košťurík, P. – Oliva, M. – Salaš, M. 1989: Archeologické lokality a nálezy okresu Brno-venkov. Brno.
- Čížmář, M. – Geisler, M. 1987: Rettungsgrabungen auf dem Bau der Autobahn im Abschnitt Holubice – Tučapy im Jahre 1985 (bez. Vyškov). Přehled výzkumů 1985, 65–66.
- Čížmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J. eds. 2000: ÚAPP Brno. Výzkumy 1993–1998, Brno.
- Čížmář, M. – Geislerová, K. eds. 2006: ÚAPP Brno. Výzkumy 1999–2004, Brno.
- Demek, J. a kol. 1987: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny, Praha

- Dokládal, M. 1999: Morfologie spálených kostí. Sborník prací lékařské fakulty 113. Lékařská fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Brno.
- Glassman, D. M. – Crow, R. M. 1996: Standardization model for describing the extent of burn injury to human remains. *Journal of Forensic Sciences* 41, 152–154
- Horáčková, L. – Strouhal, E. – Vargová, L. 2004: Základy paleopatologie. In: Malina, J. (ed.): *Panoráma biologické a sociokulturní antropologie*. Masarykova univerzita v Brně. Brno.
- Judd, M. A. 2008: The parry problem. *Journal of Archaeological Science* 35, 1658–1666.
- Kala, J. – Konášová, K. – Smrčka, V. 2008: Pohřby ze zásobních jam na okraji únětického pohřebiště v Brně-Tuřanech. *Acta archaeologica Opaviensia* 3, 61–78.
- Kaderková, P. 2009: JV část únětického sídliště z Podolí u Brna – trať Příčný. Nepubl. bakalářská práce. Brno.
- Knussmann R. 1988: *Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. Band I: Wesen und Methoden der Anthropologie*. Gustav Fischer Verlag. Stuttgart, New York.
- Lička, M. 1971: Kostrový pohřeb v únětické sídlištní jámě ze Mcel (o. Nymburk). *Archeologické rozhledy* 23, 669–682.
- Lovejoy C. O. 1985: Dental Wear in the Libben Population: Its Pattern and Role in the Determination of Adult Skeletal Age at Death. *American Journal of Physical Anthropology* 68/1, 47–56
- Martin, R. – Saller, K. 1957: *Lehrbuch der Anthropologie*. Gustav Fischer Verlag. Stuttgart.
- Novotná, M. 1980: *Die Nadeln in der Slowakei, Prähistorische Bronzefunde XIII/6*, München.
- Mikulková, B. – Stuchlík, S. – Vitula, P. 1996: Pohřby na únětických sídlištích v Podolí a Tvarožné, *Pravěk NŘ* 6/1996, 139–156.
- Novotný, V. 1979: Nové hodnocení sulcus praeauricularis jako nejhodnotnějšího morfologického znaku pánevní kosti k rozlišení pohlaví. *Scripta Medica Brno* 52, 500–502.
- Parma, D. 2007: Podolí (k. ú. Podolí u Brna, okr. Brno-venkov), *Přehled výzkumů* 48, 383.
- Parma, D. 2009: Podolí (k. ú. Podolí u Brna, okr. Brno-venkov), *Přehled výzkumů* 50, 294.
- Salaš, M. 1990: Únětická sídlištní jáma s lidskými kosterními pozůstatky na Cezavách u Blučiny. *Památky archeologické* 81, 275–307.
- Sjovold, T. 1990: Estimation of Stature from Long Bones Utilising the Line of Organic Correlation. *Human Evolution* 5, 431–447.
- Stloukal, M. – Hanáková, H. 1978: Die Länge der Längsknochen altslawischer Bevölkerungen unter besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen. *Homo* 29,1, 53–69.
- Stuchlík, S. 1972: *Moravská únětická sídliště*. Nepubl. dizertační práce. Brno.
- Tihelka, K. 1953: *Moravská únětická pohřebiště*. *Památky archeologické* 45, 229–328.
- Ubelaker, D. H. 1978: *Human Skeletal Remains. Excavation, analysis, interpretation*. Aldine Publishing Company, Chicago.

Summary

The aim of this article is the presentation of four features, where the human remains during the archaeological rescue research preceding the construction of commercial area in Podolí (county Brno-venkov) were found. The research was realized by Ústav archeologické památkové péče, v.v.i. (www.uapp.cz) about 1,6 km SW from the centre of the village, closer to Brno, district Slatina. All of the archaeological situations can be assign to Únětice culture.

In four presented features containing human remains was the situation from the archaeological view distinctly

different. In the first case (800) it was the common burial of the eight year old child in non – ritual position in semi peppered reserve pit, the other one (801) could be interpreted as regular burial of very young child (about 18 months old) in shallow grave pit, possibly with the grave inventory, unfortunately partly damaged by the dredger.

The feature No. 544 represented relatively atypical situation – into the semi peppered circular reserve pit the regular oblong grave pit was additionally dig out. In this pit were the remains of about 40 years old female inhumed. The skeleton (802) was oriented in direction W – E, well preserved, equipped with the personal bronze jewel (pin, temple rings and tubular necklace) and two typical ceramic vessels. On the left parietal bone near lambdoidal suture was detected the skull – fracture (cobweb – shaped) without the healing traces, probably caused by the blow with blunt object (maul, axe – butt etc.). The other non-recent fracture (because of mineral cover on the fracture surface), which can be highly hypothetically considered as perimortal too, was found in the middle of the left ulna. In the case of perimortal origin and according to the position along the shaft, this injury could be interpreted as the parry fracture, possibly related with the defense before the final killing strike aimed to the head.

Examples of the interpersonal violence, often lethal, are quite common in Bronze Age. Probably the most geographically close find (about 2,5 km from our site) was discovered in Brno, district Tuřany in 2006 – it was a burial of the older female, who were possibly tied up and violently killed by the blow with blunt object into the head (Kala – Konášová – Smrčka 2008).

Very unique feature is the fourth burial 803–804 which was discovered in oblong shaped and not deep grave pit in the southern part of the research area. Context 804 is represented by the high quantity of the cremated human remains scattered without anatomic contextures, context 803 is represented by skeletal remains without morphoscopic traces of fire or with peripheral fire traces – mostly skull and pelvis fragments and almost whole spine, all found in regular anatomic relationship, dorsal side up. From the anthropological view was this situation interpreted as the burial of the semi – cremated trunk and skull and fully cremated limbs of the older male (age category maturus) and essentially well cremated remains of adult female. Human remains were accompanied with animal bones (without fire traces) and some ceramic fragments (with and without fire traces). Fire traces around the grave, which could suggest the cremation in the same place, could not be confirm or negate because of the machinal removal of the overburden.

Cremation is not the common burial rite in the Early Bronze Age, but in the case of the burial 803–804 we can moreover assume more dramatic situation than the simple burial of two naturally deceased people, especially in the context of the close burial of violently killed female (802), but the definite interpretation is now, due to find circumstances, impossible.

From the rare analogical finds (Kaderková 2009) is important to underline the situations from Velešovice (Salaš 1990) and Mcel u Nymburka (Lička 1971). Evidences of the interpersonal violence accompanied with peripheral fire traces or cremation were also detected on human remains from Blučina „Cezavy“ (Salaš 1990). This situation was interpreted as secondarily displaced remains related with some sacrificial ritual. It is hard to say, if we are witnesses of the same or similar ritual in the case of Podolí.

■ Bc. Petra Kaderková

Ústav archeologie a muzeologie, Masarykova univerzita Brno
petra.kaderkova@seznam.cz

■ Mgr. Jiří Kala

kala@uapp.cz

■ Mgr. David Parma

parma@uapp.cz

Ústav archeologické památkové péče Brno, v.v.i.